

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ) У ФАХОВОМУ СТАНОВЛЕННІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Стаття присвячена дослідженню деяких аспектів вивчення та ролі української мови (за професійним спрямуванням) у фаховому становленні студентів вищих навчальних закладів, визначенню основних завдань курсу. Мета даної розвідки полягає у вивченні ефективних форм, методів та засобів навчання проблеми, що в результаті спрямовані на оволодіння нормами сучасної української мови, піднесення культури професійного мовлення та збагачення словникового запасу студентів термінологічною лексикою. Методичні поради слугуватимуть як студентам, так і викладачам ВНЗ під час організації навчального процесу.

Ключові слова: *культура мовлення, фахова термінологія, норма, вища освіта, лексика, знання, вміння, навички, ділові папери.*

Статья посвящена исследованию некоторых аспектов изучения и роли украинского языка (за профессиональным направлением) в профессиональном становлении студентов высших учебных заведений, определению главных заданий курса. Цель этой статьи заключается в изучении эффективных форм, методов изучения проблемы, что в результате направлены на овладение нормами современного украинского языка, подношение культуры профессиональной речи и обогащение словарного запаса студентов терминологической лексикой. Методические советы послужат как студентам, так и преподавателям высших учебных заведений во время организации учебного процесса.

Ключевые слова: *культура речи, профессиональная терминология, норма, высшее образование, лексика, знания, умения, навыки, деловые бумаги.*

The article investigates some aspects of the study and the role of the Ukrainian language (for professional purposes) in the professional formation of students in higher education, the definition of the main objectives of the course. The purpose of this research is the study of effective forms, methods and means of learning problems as a result of regulation and mastering the modern Ukrainian language, culture exaltation professionals speech and vocabulary enrichment students the terminology. Teaching tips will serve both students and university teachers during the educational process.

Keywords: speech culture, professional terminology, rate, higher education, language, knowledge, skills, business papers.

Рівень і якість вищої освіти визначається виробленою системою критеріїв, серед яких мова – один з головних чинників підготовки висококваліфікованих спеціалістів, виховання свідомих громадян України. Освіта чи не найголовніша підвалина державності України, і розбудова незалежної держави спонукає до переосмислення фундаментальних складових національної системи освіти. Оновлення сутності навчання є визначальним у реформуванні освіти в Україні й передбачає приведення його у відповідність до сучасних потреб суспільства.

Сьогодення вимагає досконалого володіння українською мовою в усіх сферах суспільного життя: політиці, юриспруденції, освіті, журналістиці тощо. Уміти висловлюватися правильно, доречно, точно, необхідно не лише фахівцям-філологам, а й тим фахівцям, де мова відіграє не основну роль, однак без знання норм української мови професійна діяльність неможлива.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти в Україні, її вдосконалення й поліпшення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, що значною мірою зумовлюється процесами глобалізації та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації та самореалізації. Закон України „Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Державний стандарт, концепції мовної освіти передбачають розвиток особистості, яка володіє даром слова – усного й писемного, умінням вільно, комунікативно доцільно користуватися мовними засобами під час сприймання й створення висловлювань у різних сферах, формах, стилях і жанрах мовлення. Це насамперед стосується майбутніх учителів, які повинні стати провідниками загальної й професійної мовної культури, утілити в життя декларовану 10 статтею Конституції України державність української мови, сприяти функціонуванню української мови в усіх сферах суспільного життя.

Саме від учителя, його професійної майстерності, бездоганного знання свого предмета, інтелекту, загальної культури, чуття мови, дару слова, досконалого володіння професійним мовленням залежить рівень освіти й виховання підростаючого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники приділяють значну увагу теоретичним і практичним пошукам, пов’язаним із підготовкою комунікативно компетентного випускника вищих навчальних закладів. Проблемі формування культури мовлення майбутніх фахівців у науковій літературі присвячено чимало досліджень. До цієї теми в різні часи зверталися мовознавці Н. Бабич, І. Білодід, В. Виноградов, Б. Головін, С. Єрмоленко, А. Коваль, Л. Мацько, Л. Паламар; лінгводидакти О. Біляєв, Є. Голобородько, О. Горошкіна, М. Пентиліук, Т. Симоненко та ін.

Різноманіття підходів до змісту та методик викладання української мови (за професійним спрямуванням), призвели до виходу у світ численних науково-методичних праць, зокрема «Українське ділове мовлення» Шевчук С., «Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне

спілкування» Загнітко А., Данилюк І., «Мова ділових паперів» Паламар Л., Кацавець Г., «Сучасне діловодство» Діденко А. та багато інших, які орієнтують на дещо різні аспекти засвоєння української мови студентами вищих навчальних закладів, що створює певні труднощі як для студентів різних спеціальностей, так і для викладачів. Більшість дослідників, аналізуючи проблему, розглядають в основному загальні питання їх методики: визначається суть, сфера вживання, форми і засоби опрацювання, пропонуються завдання тощо.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Курс „Українська мова (за професійним спрямуванням)” у вищих навчальних закладах залишається зорієнтованим на розгляд мови як засобу складання сучасних ділових паперів. Мало уваги приділяється опануванню студентами галузевим апаратом, вираженим у науковій термінології й номенклатурі; значної уваги потребує питання культури усного й писемного мовлення студентів, формування їхньої мовленнєвої компетенції. Попри наявність праць, присвячених підвищенню культури мовлення студентів ВНЗ, проблема формування професійного мовлення не була предметом спеціального дослідження.

Для успішного здійснення навчального процесу необхідні ґрунтовні напрацювання з метою створення системи теоретичних та практичних завдань. Система повинна полягати як у виборі ефективних принципів, форм, методів та засобів навчання, так у доборі відповідної фахової термінології.

Такий підхід до навчання полягає, насамперед, у формуванні мовленнєво-ділової особистості, яка добре володітиме особливостями професійного мовлення, матиме практичні навички застосування знань у широкій сфері державної діяльності.

У зв'язку з цим **мета даної розвідки** полягає у дослідженні деяких аспектів вивчення української мови (за професійним спрямуванням) та ролі навчальної дисципліни у фаховому становленні студентів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Безумовно, викладання української мови не може бути однаковим для студентів усіх напрямків і спеціальностей. Але тут можна говорити про удосконалення загальнодержавних орієнтирів і засад викладання української мови у вищій школі, забезпечення умов для оволодіння мовою на найвищому рівні.

Поки що відведений обсяг аудиторних занять з дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)”, що у більшості вищих навчальних закладів є єдиним курсом з вивчення української мови, не дають змогу забезпечити підготовку фахівців, які б вільно володіли українською мовою на належному рівні у своїй професійній діяльності.

Отже, виникає потреба створення і впровадження в систему професійної освіти нової моделі ділової комунікації, тобто мовної освіти, яка має забезпечити формування та розвиток комунікативної, професійно орієнтованої компетентної особистості, що може реалізувати свій творчий потенціал.

Основна мета навчання української мови полягає у формуванні особистості, яка володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно виправдано послуговуватися мовними засобами у спілкуванні для забезпечення її всебічної мовленнєвої компетенції.

За змістом цей курс базується на тих розділах з української мови, які вивчаються у середніх навчальних закладах. Крім того, він включає матеріал зі стилістики, фразеології, культури мови, термінознавства, історії української мови та діловодства. За таких умов досить важливо озброїти студентів знаннями з української мови, зокрема знаннями з орфографії, орфоєпії, граматики і, звичайно ж, формувати вміння і навички складати ділові папери, адже саме за допомогою ділових документів устанавлюються офіційні, службові, ділові контакти між закладами, підприємствами, а також налагоджуються приватні стосунки між людьми.

Завдання курсу української мови за професійним спрямуванням полягають у тому, щоб: дати студентам ґрунтовні й систематичні знання з

усіх розділів української мови; забезпечити оволодіння нормами української літературної мови, з метою правильного вживання мовних засобів, дотримання вимог культури усного й писемного мовлення, застереження від найпоширеніших помилок, знаходження найдоцільніших лексико-граматичних засобів для кожної конкретної мовленнєвої ситуації; навчити професійної мови, збагатити їхній словник, особливо термінологічною, фаховою лексикою та лексикою загально інтелектуального характеру; дати їм основні відомості з історії української мови, стилістики; навчити працювати з текстами різних стилів мовлення, що в результаті дає змогу забезпечити їм у мінімальному обсязі ту лінгвістичну освіту, яка необхідна кожній людині будь-якого фаху; сформувати вміння й навички складати ділові папери, приділяючи основну увагу документам низького рівня стандартизації, які передбачають мовленнєву творчість автора, а не просто заповнення бланка (автобіографія, характеристика, заява, службові записки, протокол та ін.).

Усі види робіт, які проводяться на заняттях, здійснюються з метою поглиблення й удосконалення знань студентів з української мови, здобутих ними в загальноосвітній школі, розвитку вмінь і навичок правильно користуватися українською мовою, що в результаті спрямоване на піднесення культури їхнього мовлення. Робота над розвитком культури мовлення проводиться з урахуванням двох аспектів: піднесення загальномовної культури майбутніх фахівців і піднесення їх фахової мовної культури. Обидва аспекти тісно переплітаються, хоча кожен з них має свою специфіку.

Оскільки матеріальну основу мови становить лексика, основна увага на заняттях з української мови зосереджується на різних видах словникової роботи, що має на меті насамперед збагатити словник студентів, особливо термінологічною, фаховою лексикою, виховати в них чуття слова, навчити вільно орієнтуватися у словниковому запасі української мови, правильно використовувати його, залежно від сфери й мети спілкування.

При опрацюванні фахової та ділової термінології студенти виконують різні види роботи, зокрема, виписують зі словників відповідні терміни, визначають походження, значення, сферу вживання, вчаться правильно їх писати, вимовляти, впроваджувати у відповідні контексти, укладають синонімічні ряди слів, визначають їх великі виразові можливості, семантичні відтінки, добирають синоніми-відповідники до слів іншомовних, здійснюють переклад слів, різних за сферою функціонування (термінологічних, розмовно-побутових та ін.) з російської мови на українську і навпаки тощо. Особлива увага приділяється перекладу словосполучень, що вживаються в офіційно-діловій мові, російських фразеологізмів, термінологізованих усталених сполучень слів та різних прийменникових конструкцій.

Тексти різних стилів мовлення, зразки ділових документів тощо забезпечують відповідне термінологічне лексичне поле, містять зразки синтаксичних конструкцій галузевої професійної термінології – загальноновживаної і доцільної в усному й писемному мовленні – і потребують активного обговорення, що і визначає першочергові завдання занять.

Лексичний аналіз термінів сприяє інтенсивному їх засвоєнню й запам'ятовуванню, поглиблює зацікавлення обраним фахом. Порівняння української термінології з іншомовною дає змогу уникати термінологічних запозичень, надмірне впровадження яких небажане для будь-якої мови. Нові поняття, що входять у сферу ділового мовлення як іншомовні терміни, потребують адекватного перекладу, добору українських відповідників, без чого неможливий розвиток сучасної ділової української мови, і цей аспект вивчення мови вкрай необхідний.

Велике значення на заняттях відводиться розвитку ділового мовлення студентів, що обумовлено статусом української мови як державної. Сприяють піднесенню мовної культури і вправи на редагування речень, словосполучень, аналізуються поширені в усному мовленні типові помилки у вживанні лексичних засобів, у побудові словосполучень тощо. Все це сприяє піднесенню загальнономовної і фахової мовної культури майбутніх фахівців.

У зв'язку з малою кількістю годин, заняття покликані висвітлити найважливіші теоретичні питання з української мови, крім того студенти аналізують лінгвістичні явища, розв'язують проблемні мовознавчі питання, контрольнотренувальні завдання та вправи, виконують завдання творчопошукового характеру, укладають міні-словнички фахової термінології, пишуть реферати, готують доповіді на конкурси, олімпіади тощо.

Метою таких занять є формування у студентів міцних практичних умінь та навичок ефективного використання здобутих теоретичних знань. Практичні завдання покликані навчити правильно, згідно вимог складати ділові папери, розвивати усне і писемне мовлення.

Курс української мови за професійним спрямуванням має забезпечувати комплексний, багатоаспектний підхід до мовних явищ і процесів, у тому числі і до методів навчання. Таким чином, студенти повинні оволодіти вміннями та навичками: застосовувати здобуті теоретичні знання на практиці; говорити українською мовою з дотриманням правил літературної вимови; грамотно писати, дотримуючись правил орфографії та пунктуації; визначати стиль і жанр тексту; правильно складати ділові папери; розрізняти види тексту (опис, розповідь, роздум); користуватися різними словниками, довідниками.

Звичайна лінгвістична підготовка фахівця не має бути переобтяжена відомостями з діловодства. Об'єктом вивчення у вищому навчальному закладі може й повинна виступати мова ділових паперів, а не їх форма і функції. Документознавчу підготовку варто здійснювати окремо і тільки з тих спеціальностей, де вона дійсно потрібна.

Безумовно, у процесі мовної підготовки студентів необхідно враховувати специфіку їх майбутньої спеціальності та рівень отримуваної кваліфікації. Вивчення української мови у вищому навчальному закладі покликане навчити студентів свідомо оперувати мовними одиницями, правильно підійти до вирішення мовних труднощів, які неминуче виникають у професійній діяльності. Сьогодні цей курс не передбачає сліпого

запам'ятовування певної кількості термінів, хоча з'ясування правильних українських еквівалентів до російських термінів вкрай необхідне. Студенти повинні не тільки знати відповідні термінологічні одиниці, але й уміти їх уживати, а отже, змінювати форму, вводити у словосполучення і речення, повинні уміти користуватись довідковою лінгвістичною літературою.

Слід наголосити, що урахування майбутнього фаху під час вивчення української мови не має обмежуватися з'ясуванням термінологічних проблем.

Структура курсу повинна відповідати потребам і специфіці кожної спеціальності, і у галузі термінології, і у формуванні навичок усного мовлення. Зміст дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням) має визначатися потребами формування навичок грамотного усного і писемного фахового мовлення, реалізації норм сучасної української літературної мови в різних ситуаціях професійного спілкування. Тому загальна стратегія курсу має бути пов'язана з досягненням мовної компетенції студента в обраній ним професійній сфері, що стає згодом одним з першорядних свідчень фахової зрілості випускника ВНЗ. Отже, йдеться не про звичайне вивчення української мови, а про вивчення мови як форми удосконалення професійних навичок.

Виконання всього зазначеного вище сприятиме створенню оптимальної моделі національної мовної політики, за якої українській мові в освітньо-лінгвістичному просторі відводитиметься найпрестижніше і найпочесніше місце.

Висновки. Отже, проблеми мовленнєвої культури, грамотного письма державною мовою студентів вищих навчальних закладів мають стати першочерговою турботою викладачів, оскільки, вчити української мови – це найважливіше соціальне завдання, від якого залежить підготовка майбутнього інтелектуального потенціалу країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М. : Высшая школа, 1990. – 142 с.
2. Михайлюк В. Аспекти формування культури ділового мовлення / В. Михайлюк // Дивослово. – 2001. – № 3. – С. 41 – 44.
3. Михайлюк В. Переклад у формуванні культури ділового мовлення / В. Михайлюк // Дивослово. – 1999. – № 7. – С. 26 – 29.
4. Паламар Л. Проблеми функціонування української мови у вузах у період національного відродження // Українська мова у вищих навчальних закладах України. – К. : ІСДО, 1993. – С. 3 – 11.
5. Попова О. Ділова гра у роботі над мовленнєвою культурою студентів (до проблеми інтеграції курсів) / О. Попова // Українська мова і література у школі. – 2005. – № 4. – С. 50 – 52.
6. Тищенко О. Модель курсу „Мова професійного спілкування” (Психолінгвістичний аспект) // Дивослово. – 2003. – № 9. – С. 9 – 12.
7. Тоцька Н. Методика роботи над професійним мовленням студентів технічного вузу / Н. Тоцька // Дивослово. – 2000. – № 6. – С. 24 – 26.
8. Шевцова Л. С. Методика застосування мовленнєвих ситуативних завдань: методичний посібник / Л. С. Шевцова. – Житомир, 2004. – 94 с.
9. Януш Я. Українська мова в економічному вузі / Я. Януш // Дивослово. – 1999. – № 2. – С. 9 – 14.